

Cristina DUMITRU TĂBĂCARU

Utilizarea sistemelor de limbaje alternative și augmentative în activitățile instructiv-educative

COLECȚIA
DEZVOLTARE
SOCIALĂ

LUMEN
in elita editurilor românești

Cristina DUMITRU TĂBĂCARU

**UTILIZAREA SISTEMELOR DE
LIMBAJE ALTERNATIVE ȘI
AUGMENTATIVE ÎN ACTIVITĂȚILE
INSTRUCTIV-EDUCATIVE**

EDITURA LUMEN
în elita editurilor românești

UTILIZAREA SISTEMELOR DE LIMBAJE ALTERNATIVE ȘI
AUGMENTATIVE ÎN ACTIVITĂȚILE INSTRUCTIV-EDUCATIVE
Cristina DUMITRU TĂBĂCARU

Copyright Editura Lumen, 2020

Iași, Țepeș Vodă, nr.2
Editura Lumen este acreditată CNCIS

edituralumen@gmail.com
prlumen@gmail.com
www.edituralumen.ro
www.librariavirtuala.com

Tehnoredactor: Patricia GRAUR
Design copertă: Roxana Demetra STRATULAT

Reproducerea oricărei părți din prezentul volum prin fotocopiere, scanare,
multiplicare neautorizată, indiferent de mediul de transmitere, este interzisă.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DUMITRU TĂBĂCARU, CRISTINA

**Utilizarea sistemelor de limbaje alternative și augmentative în
activitățile instructiv-educative / Cristina Dumitru Tăbăcaru. - Iași :**
Lumen, 2020
ISBN 978-973-166-581-8

37

Cristina DUMITRU TĂBĂCARU

**UTILIZAREA SISTEMELOR DE
LIMBAJE ALTERNATIVE ȘI
AUGMENTATIVE ÎN ACTIVITĂȚILE
INSTRUCTIV-EDUCATIVE**

LUMEN, 2019

Extras din volumul:

Dumitru Tabacaru, C. (2020). Utilizarea sistemelor de limbaje alternative si augmentative in activitarile instructiv-educative. Iasi, Romania: Lumen.

Pagina lasata
intentionat goala

Extras din volumul:

Dumitru Tabacaru, C. (2020). Utilizarea sistemelor de limbaje alternative si augmentative in activitarile instructiv-educative. Iasi, Romania: Lumen.

CUPRINS

INTRODUCERE	7
CAPITOLUL 1.....	11
Perspective actuale asupra comunicării nonverbale și a sistemelor alternative și augmentative de comunicare.....	11
1. Definirea comunicării și descrierea comunicării nonverbale	13
2. Abordarea comunicării totale din perspectiva teoriilor contemporane naționale și internaționale.....	18
3. Simbolurile și îmbunătățirea comunicării	23
4. Sisteme de comunicare augmentativă și alternativă	27
5. Dezvoltarea limbajului și importanța comunicării în procesul educațional	32
CAPITOLUL 2.....	37
Evaluare, diagnosticare timpurie și intervenție.....	37
1. Evaluarea nivelului de dezvoltare comunicațională la elevi.....	39
2. Repere internaționale în evaluarea comunicării nonverbale	45
3. Intervenție și recuperare în dezvoltarea comunicării cu sprijinul limbajelor alternative și augmentative	48
4. Principii generale și beneficii ale includerii limbajelor alternative și augmentative în planurile de intervenție	52
CAPITOLUL 3.....	59
Tabloul comunicării și utilizării limbajului verbal și nonverbal la elevii cu handicap grav și sever	59
1. Profilul elevilor cu handicap grav și sever	61
2. Atitudinea cadrelor didactice din învățământul special și achizițiile lor în raport cu limbajele nonverbale și utilizarea acestora în procesul instructiv-educativ	69
CAPITOLUL 4.....	83
Stimularea comunicării la elevii cu handicap grav și sever.....	83
1. Program de stimulare a comunicării prin utilizarea limbajelor nonverbale: Pecs și Signalong.....	85

Extras din volumul:

Dumitru Tabacaru, C. (2020). Utilizarea sistemelor de limbaje alternative si augmentative in activitarile instructiv-educative. Iasi, Romania: Lumen.

2. Obiectivele programului de stimulare a comunicării prin utilizarea limbajelor nonverbale: PECS și Signalong	88
3. Selectarea conținutului programului de stimulare a comunicării totale prin utilizarea de limbaje nonverbale.....	91
4. Metodologia de implementare a programului de stimulare a comunicării verbale și nonverbale prin utilizarea de limbaje nonverbale.	96
5. Tratarea diferențiată a elevilor cu handicap mintal grav și sever prin utilizarea unor limbaje nonverbale (PECS și Signalong).....	105
6. Studiu de caz.....	110
CAPITOLUL 5.....	127
Ghid curricular – deficiențe severe și grave.....	127
1. Dezvoltarea limbajului. Îndrumări, recomandări.	129
2. Planificare tematică. Conținutul curricular.	131
3. Vocabularul de bază.....	136
Bibliografie:	139
CONCLUZII	141
GLOSAR:	147
ANEXE	149
Anexa I.....	149
Anexa II.....	154
Anexa III	156
Anexa IV	160
Anexa V	164
Anexa VI	166
Anexa VII.....	169
BIBLIOGRAFIE:	171

Extras din volumul:

Dumitru Tabacaru, C. (2020). Utilizarea sistemelor de limbaje alternative si augmentative in activitarile instructiv-educative. Iasi, Romania: Lumen.

INTRODUCERE

Principiul integrării și al incluziunii a determinat încadrarea elevilor cu handicap ușor și mediu în școlile de masă, iar a celor cu handicap grav și sever în cadrul școlilor speciale. În cartea de față ne-am oprit asupra problematicei specifice a comunicării elevilor cu handicap mintal grav și sever. În literatura de specialitate, încadrarea copiilor cu handicap mintal în categoria sever și grav se face astfel: handicapul de intelect se referă la persoanele care au un coeficient de inteligență cuprins între 20 – 35/40 și handicapul de intelect profund (grav) care are coeficientul de inteligență sub 20. Tabloul psihologic specific, cerințele educaționale cu totul speciale ale acestei categorii sunt mai puțin cunoscute de către cadrele didactice. Necesitatea studierii, din perspectiva psihopedagogică, a problematicei ameliorării comunicării nonverbale la elevii cu handicap grav și sever se motivează prin faptul că în cazul elevilor cu handicap grav și sever studiile vizează mai ales constatarea nivelului comunicării verbale. În școala românească, în cadrul asociațiilor și organizațiilor neguvernamentale care militează pentru drepturile persoanelor cu handicap au pătruns, prin programe și proiecte comunitare și europene, diverse limbaje nonverbale, sisteme alternative și augmentative, prezentate succint în cartea de față. Acestea sunt utilizate nonformal, neoficial, fără o cercetare premergătoare referitor la metodologia utilizării acestor limbaje, la impactul acestora în cadrul școlii și realității românești. Procesul de predare-învățare în școala specială este predominant verbal, profesorul intervine mult pe partea verbală, cu insistență chiar, nevalorificând comunicarea nonverbală care este primară și mai accesibilă beneficiarilor cu handicap grav și sever. La intrarea în școala specială și pe parcurs, majoritatea elevilor spre care ne-am îndreptat atenția în lucrarea de față au fost diagnosticați și evaluați prin probe verbale, inadecvate potențialului acestora, nivelul general de dezvoltare al acestora a fost adesea subestimat, fapt ce dovedește lipsa unor probe corespunzătoare acestui segment în școala românească. Întrucât atitudinea și implicarea cadrelor didactice este foarte importantă în eficientizarea procesului de

Extras din volumul:

Dumitru Tabacaru, C. (2020). Utilizarea sistemelor de limbaje alternative si augmentative in activitarile instructiv-educative. Iasi, Romania: Lumen.

învățare, a fost necesară introducerea acestei componente în cuprinsul acestei lucrări. Astfel, am considerat important să identificăm cunoștințele, atitudinea, mentalitatea cadrelor didactice cu privire la educarea și recuperarea elevilor cu handicap grav și sever și utilizarea limbajelor nonverbale, impactul și importanța acestora.

Abordarea incluzivă a educării persoanelor cu handicap presupune adaptarea eficientă a participării tuturor elevilor la activitățile școlare și extrașcolare, impunând cercetătorilor sarcina de a găsi noi soluții, alternative la eliminarea barierelor în incluziune, identificarea facilitatorilor și oferirea de tehnici concrete de implicare activă și funcțională a elevilor în propriul proces de învățare – facilitatorul este *comunicarea alternativă și augmentativă* (CAA). Copiii cu handicap grav și sever sunt segmentul cel mai vulnerabil din cauza dificultăților de comunicare și lipsei unui sistem de comunicare care să le permită să se facă înțeleși și să înțeleagă lumea din jur. Comunicarea nonverbală ar putea fi pilonul pe care să se sprijine construirea unui sistem valid și adecvat de comunicare. Comunicarea nonverbală reprezintă mijlocul cel mai accesibil de a asigura înțelegerea nevoilor copilului, satisfacerea cerințelor legate de autonomia personală. Eficiența actului educativ reprezintă rezultatul interacțiunii tuturor factorilor și condițiilor ce participă la desfășurarea lui, iar relația de comunicare este un factor extrem de important de care depinde reușita sau eșecul activității pedagogice.

Deși este binecunoscută relația dintre nonverbal și verbal în literatura pedagogică și didactica de specialitate, în prezent învățământul special rămâne axat pe comunicarea verbală, iar evaluarea se realizează conform performanțelor verbale, fiind trecută în planul al doilea comunicarea nonverbală, incapacitatea actorilor și participanților, direcți sau indirecti, la educație de a recepționa, decodifica, înțelege și încuraja mesajele nonverbale. Este imperativă oferirea oricărei persoane a unui sistem de comunicare pentru respectarea dreptului uman de a comunica cu ceilalți, de a avea acces la informații, de a-și exprima trebuințele fundamentale, dorințele, preferințele, de a asculta și de a fi înțeles, chiar dacă comunicarea verbală este afectată. Caracterul diferențiat al manifestărilor comportamentale și ale comunicării nonverbale, precum și mecanismul complex al dezvoltării sistemului comunicării totale atrag atenția specialiștilor din domenii diferite (logopezi, psihologi, neuropsihologi, clinicieni, educatori). Interesul pentru acest subiect este legat de faptul că practica zilnică a activității terapeutului, a profesorului psihopedagog cu elevii cu handicap sever și grav reliefează pe de o parte necesitatea cunoașterii de către toate cadrele didactice a limbajelor augmentative și alternative lansate în alte țări, iar pe de altă parte insuficiența cercetării privind metodologia promovării comunicării nonverbale în școala specială în condițiile organizării și curriculumului specific.

Extras din volumul:

Dumitru Tabacaru, C. (2020). Utilizarea sistemelor de limbaje alternative si augmentative in activitarile instructiv-educative. Iasi, Romania: Lumen.

Cercetarea implicațiilor psihopedagogice ale stimulării comunicării nonverbale nu se poate realiza dacă nu conștientizăm nivelul real al comunicării verbale și nonverbale la elevii cu handicap grav și sever din școală, dacă nu proiectăm un sistem de introducere a limbajelor alternative pe baza unor obiective operaționale, a unor criterii de selecție a conținuturilor pe baza identificării unor principii științifice de realizare a unor materiale intuitive și de implementare a lor în lecție.

Experiența mea de cadru didactic, cu experiență de lucru cu copii cu handicap grav și sever, de diferite vârste, mi-a indicat faptul că o bună parte din acești elevi nu și-au dezvoltat limbajul verbal, ei încearcă să utilizeze comunicarea nonverbală, dar nu reușesc pe această cale decât în mică măsură datorită lipsei de inițiere în limbajele nonverbale, inexistenței unui cod/repertoriu comun cu ceilalți colegi și cadre didactice. Este greu de presupus că un elev care nu poate comunica verbal până la 14 -18 ani ar putea progresa în această zonă; se subînțelege că este deosebit de importantă stimularea timpurie pe baze științifice și a comunicării nonverbale în paralel cu întreținerea comunicării verbale. Orice intervenție ameliorativă poate fi eficientă dacă cunoaștem: nivelul comunicării verbale la categoria de elevi studiați și specificul și modalitățile de comunicare nonverbală utilizate spontan de elevii cu handicap grav și sever în absența inițierii în limbaje alternative. Această dublă cunoaștere ne oferă posibilitatea introducerii unor limbaje alternative structurate de echipe de cercetare, ținând cont de marea diversitate individuală a elevilor din categoria la care ne referim și de anumite principii și exigențe educaționale. De asemenea, atitudinea profesorilor față de comunicarea nonverbală spontană a copiilor cu care lucrează și nivelul lor de familiarizare cu limbajele alternative și augmentative nu au fost suficient studiate și explorate; dar cunoașterea lor este importantă pentru promovarea sistematică pe baze științifice a limbajelor nonverbale neutilizate în școală în momentul actual.

Extras din volumul:

Dumitru Tabacaru, C. (2020). Utilizarea sistemelor de limbaje alternative si augmentative in activitarile instructiv-educative. Iasi, Romania: Lumen.

Pagina lasata
intentionat goala

Extras din volumul:

Dumitru Tabacaru, C. (2020). Utilizarea sistemelor de limbaje alternative si augmentative in activitarile instructiv-educative. Iasi, Romania: Lumen.

CAPITOLUL 1

Perspective actuale asupra comunicării nonverbale și a sistemelor alternative și augmentative de comunicare

Extras din volumul:

Dumitru Tabacaru, C. (2020). Utilizarea sistemelor de limbaje alternative si augmentative in activitarile instructiv-educative. Iasi, Romania: Lumen.

Pagina lasata
intentionat goala

Extras din volumul:

Dumitru Tabacaru, C. (2020). Utilizarea sistemelor de limbaje alternative si augmentative in activitatile instructiv-educative. Iasi, Romania: Lumen.

1. Definirea comunicării și descrierea comunicării nonverbale

Importanța comunicării în devenirea persoanei umane este unanim acceptată. Fie că este văzută premergătoare dezvoltării (L.S. Vygotsky, 1934), fie achiziționată ca urmare a dezvoltării (J. Piaget, 2005), comunicarea rămâne un „instrument” (L.S. Vygotsky, 1934) inevitabil al formării și creșterii personalității umane. Abia atunci când realizarea spontană, naturală a comunicării este blocată se pot vedea consecințele negative asupra dezvoltării umane, așa cum de altfel se întâmplă la elevii cu handicap grav și sever sau la persoanele cu dificultăți de comunicare la care adesea comunicarea se realizează în situații de blocaj, de structurare și îngreunare. „Termenul de comunicare se prezintă sub forma unei „aglomerări conceptuale” (O. Pânișoară, 2006), iar înțelegerea și explicația acesteia a parcurs un traseu interesant și s-a modificat pornind de la modelul „telegrafului” (C. Shannon, 1949) și ajungând la cel al „orchestrei” (P. Watzlavick, 1967, 2000): fiecare teorie contribuie la crearea „unei imensități de mesaje” (C. Watzlavick, 1967, 2000) și idei” (Dumitru, C., 2015, pg.15). Toate realizările umane de până acum, dar și de acum încolo se datorează comunicării. Comunicarea este socială, iar potrivit teoriei constructivismului social și gândirea este tot un limbaj, este „un limbaj interior” (L.S. Vygotsky, 1934). Noi gândim în cuvinte. A gândi înseamnă a-ți vorbi ție-însuși. Prin urmare, limbajul este „un fapt social care nu se explică decât prin nevoia de a comunica și care de altfel este supus legilor mediului social” (A. Hesse, A. Gleyze, 1932, pg.5).

Comunicarea a fost explicată din diverse perspective și a interesat oamenii încă din Antichitate, deși abia la începutul secolului XX a devenit cu adevărat un obiect central al numeroaselor studii sociologice, lingvistice, informatice, pedagogice, psihologice etc. Cronologic vorbind, comunicarea este primul și cel mai important instrument spiritual al omului în procesul socializării și al formării sale. Capacitatea de a comunica reprezintă o premisă a construirii relațiilor interpersonale și de incluziune socială. Comunicarea începe încă din perioada intrauterină, se continuă cu primul țipăt al bebelușului și răspunsul mamei, și se dezvoltă în procesul de interacțiune cu cei din jur. Comunicarea este singurul mod de a învăța despre lumea exterioară și despre cine suntem. Devenim cine suntem în procesul de comunicare cu ceilalți și cu noi înșine, așa se construiește identitatea de sine

Extras din volumul:

Dumitru Tabacaru, C. (2020). Utilizarea sistemelor de limbaje alternative și augmentative în activitățile instructiv-educative. Iași, România: Lumen.

în interacțiunea cu ceilalți. Au fost identificate o serie de motive sociale, trebuințe de natură socială, pe care ni le satisfacem prin comunicare: plăcere, afecțiune, includere, relaxare, control. (R. B. Rubin, E. M. Perse și C. A. Barbato, 1988, în C. Dumitru, 2015, pg.17).

Deși este studiată de mai puțin de 100 de ani, comunicarea reprezintă un subiect controversat care incită la multe discuții și, de fiecare dată, nunațe și perspective diferite aduc valențe noi acestui proces. Doar în 1976 Frank E. X. Dance și Carl E. Larson, au identificat 126 de definiții publicate la care cu siguranță s-au adăugat multe altele, demonstrând pluralitatea de sensuri ale comunicării. „Nu putem să nu comunicăm”, celebra afirmație a lui P. Watzlawick, subliniază și continuitatea acestui proces comunicațional. Termenul „*comunicare*” este de origine latină „*communis*” care înseamnă „*a face comun*”. Astfel, a comunica înseamnă „*a face comun*” sau „*a face cunoscut*”, „*a împărtăși*”. Interacțiunea umană se realizează prin diverse modalități: verbale (forma orală sau scrisă), non-verbale (paralimbaj, mișcările corpului, folosirea spațiului) și electronice. Conform definițiilor comunicării, aceasta reprezintă un schimb de mesaje, care au semnificație, dintre cel puțin două persoane, schimb care presupune o relație dintre persoana care emite și persoana care recepționează mesajul, rolurile acestora putându-se schimba de câteva ori pe parcursul procesului comunicării. Emițătorul poate ulterior să recepteze mesajul, iar cel care inițial a receptat mesajul să emită la rândul lui. O altă condiție esențială procesului comunicării este ca cei minim doi participanți să utilizeze același cod, adică să înțeleagă și să vorbească aceeași limbă (cod).

Natura canalului precum și numărul emițătorilor și receptorilor sunt importanți pentru eficiența comunicării. De altfel, contează și dacă mesajul vine de la mai multe surse, dacă mesajul este intenționat sau nu, dacă se adresează mai multor receptori, dacă este înțeles sau nu, contextul care poate fi facilitator sau din contra să blocheze comunicarea. Dar comunicarea nu înseamnă doar a transmite, a exprima o informație, ci „*communis*” înseamnă în primul rând „*a fi în relație cu cineva*”. A schimba, a împărtăși, a se consulta, a participa, a oferi toate aceste acțiuni reprezintă comunicarea. În comunicare primim și suntem primiți într-o relație. Astfel, comunicarea poate fi definită ca un proces interactiv și dinamic, o „interacțiune socială de-a lungul unui mesaj, unde se subînțelege o relație între un emițător (E) care trimite un mesaj (M) și un receptor (R) de-a lungul unui canal” (Dumitru, C., 2015, pg. 17).

Dicționarul de psihologie oferă următoarea definiție „...comunicarea reprezintă o relație între indivizi: comunicarea este în primul rând o percepție. Ea implică transmiterea, intenționată sau nu, de informații destinate să lămurească sau să influențeze un individ sau un grup de indivizi receptori” (Norbert Sillamy, 1996, pg.53). Sillamy întrevide aici feedbackul comunicării și acțiunea pe care o produce comunicarea asupra receptorului, dar retroactiv și asupra emițătorului.

Extras din volumul:

Dumitru Tabacaru, C. (2020). Utilizarea sistemelor de limbaje alternative si augmentative in activitarile instructiv-educative. Iasi, Romania: Lumen.

Este interesantă și perspectiva lui Heinz von Foerster (în Pârvu, I., 2000, pg. 20) care vede comunicarea ca o interpretare făcută de un observator a interacțiunii a două organisme, dar și ca o reprezentare interiorizată a relației dintre eu (o reprezentare internă de sine) și celălalt. Mielu Zlate (1994, pg.83) consideră limbajul și comunicarea ca mecanisme reglatoare ale activității și comportamentului uman, vitală atât pentru viața personală, cât și pentru viața socială a persoanei. Autorul amintește de interpretarea pe care o dădea C. Levi-Strauss societății, pe care o vedea de pe pozițiile unei teorii a comunicării, adică a unor schimburi, fie de femei, de bunuri materiale sau de mesaje într-o limbă comună interlocutorilor.

National Joint Committee for the Communicative Needs of Persons with Severe Disabilities definește comunicarea ca fiind: „orice act pe care o persoană îl transmite sau primește furnizând sau obținând informații despre nevoile persoanei, dorințele, percepțiile, cunoștințele sau stările afective. Comunicarea poate deveni intențională sau non-intențională, ar putea implica semnale convenționale sau non-convenționale, poate lua forme lingvistice sau non-lingvistice, și se poate manifesta prin cuvinte vorbite sau alte modalități” (în D. Beukelman, P. Mirenda, 1999, pg.3). Am amintit această definiție pentru că extinde mult instrumentele, modalitățile prin care comunicarea se poate realiza, modalități care vor fi tratate mai mult în această carte și anume sistemele alternative și augmentative de comunicare (CAA), pe care *American Speech – Language – Hearing Association (ASHA)* le definește ca fiind: „o arie a practicii clinice, care încearcă să compenseze (în mod temporar sau permanent) lipsa comunicării verbale sau a deprecierei comunicării în general pentru persoanele cu tulburări severe de comunicare expresivă (de exemplu, limbajul verbal/ oral și scris grav afectat)” (*American Speech-Language-Hearing Association, 1991, pg. 107*). Atunci când se studiază comunicarea este important să se stabilească conținutul și mijloacele prin intermediul cărora un conținut va fi transmis. Este de notat că nu se precizează limbajul verbal. Și un mesaj transmis printr-un șir de pictograme poate fi tot atât de puternic, dacă nu chiar mai mult decât un mesaj transmis printr-o emiteră de sunete reunite în cuvinte. De asemenea, majoritatea celor care au studiat acest domeniu sunt de acord cu privire la faptul că conținutul este extrem de variat: imagini, idei, afecte, emoții, dorințe, imbolduri, aspirații, năzuințe, acorduri, dezacorduri, refuz. Cu alte cuvinte, întreaga paletă a comportamentelor umane este declanșată, însoțită, reglată de comunicare. În ceea ce privește mijloacele comunicării acestea pot fi *verbale* (adică orale, scrise și citite) sau *non-verbale* (corpul uman, spațiul, imaginea, semne, gesturi, atitudini, desene, poze, pictograme etc.) sau combinații ale acestora. Adesea, în fenomenul de nonverbal, sunt incluse și elementele paralingvistice, vocale, intensitatea, timbrul, erorile vorbirii, pauzele, durata discursului. Important este că acest sistem complex, comunicarea, este perceput și tratat ca un *element fundamental al existenței umane* („La început a

Extras din volumul:

Dumitru Tabacaru, C. (2020). Utilizarea sistemelor de limbaje alternative si augmentative in activitarile instructiv-educative. Iasi, Romania: Lumen.

fost cuvântul...”, spune *Biblia*). Elemente concrete de teorie a comunicării apar încă de la *Platon* și *Aristotel*, care au introdus comunicarea ca disciplină de studiu (alături de filosofie, matematică) sub forma retoricii. Obiectul de studiu al comunicării devine astfel lumea întregă „interpretată ca o imensitate de mesaje” („*interprété comme une myriade de messages*”, (P. *Watzlawick* citat de G. Bateson, 1987, pg.2) care generează la rândul lor alte mesaje ce provoacă o reacțiune a propriilor surse. Tăcerea este un mijloc important în toate situațiile de comunicare, inclusiv în cea interpersonală. Există tăceri goale (când interlocutorul și-a terminat gândul, exprimarea) și tăcerile pline (unul dintre interlocutori încetează exprimarea), semn al înaintării în profunzime a dialogului, pentru a reflecta asupra interlocutorului său, a căuta, a se autostudia. Importanța comunicării nonverbale este atestată de numeroși cercetători, dintre care îl amintim pe *Albert Mehrabian* (*Tactics in Social Influence*, 1969), potrivit căruia din totalul mesajelor emise de un individ, aproximativ 7% sunt verbale (numai cuvinte), 38% sunt vocale (tonalitatea vocii, inflexiunea și alte sunete specifice), iar 55% sunt mesaje nonverbale. După *Ray Birdwhistell* (1968) componenta verbală în cazul conversației dintre doi indivizi ar deține sub 35%, iar comunicarea non-verbală 65%.

Comunicarea presupune un cod interiorizat, comun, care este în mod curent limba (limbajul verbal), împreună cu mijloacele de exprimare: mimică, gesturile, mișcarea și atitudinea corpului, organizarea spațială a comportamentului. Pentru a comunica și a împărtăși gânduri, idei și emoții folosim limbajul verbal și scris. Limbajul reprezintă setul de reguli, împărtășit de cei care comunică, este un instrument prin care putem comunica. Vorbirea este exprimarea orală, este o modalitate prin care limbajul poate fi exprimat. Limbajul mai poate fi exprimat, de asemenea, prin scris, cântec, sau chiar gesturi, atunci când persoanele sunt afectate de tulburări neurologice și poate fi realizat prin mișcarea pleoapelor, clipirea ochilor sau mișcări ale buzelor pentru a comunica. Există mai multe limbi în lume și fiecare include propriul sistem de reguli pentru fonologie (foneme sau sunete ale vorbirii sau, în cazul limbajelor semnelor, forma mâinii), morfologie (formarea cuvintelor), sintaxă (formarea propozițiilor), semantică (semnificația cuvintelor și propozițiilor), prozodie (intonația și ritmul vorbirii), pragmatică (utilizarea efectivă a limbajului) (Dumitru, C., 2015, pg.19).

Comunicarea nonverbală are un număr de caracteristici care o distinge fundamental de *limbajul verbal*; motiv pentru a o distinge în cadrul unui sistem special de comunicare drept un canal de informare. *Larochefauconlt* citat în *Moroșov* (2002, pg. 6) identifică următoarele caracteristici fundamentale ale comunicării nonverbale: *Canale multiple* specifice comunicării nonverbale, primirea de informații simultan prin simțuri diferite (auz, vedere, miros, etc.); *Îndepărtare istorică evoluționistă*, comparativ cu discursul verbal; *Independență față de semantică*, de vorbire (cuvântul poate însemna un singur lucru, iar intonația,

Extras din volumul:

Dumitru Tabacaru, C. (2020). Utilizarea sistemelor de limbaje alternative si augmentative in activitarile instructiv-educative. Iasi, Romania: Lumen.

multiple semnificații); *Involuntară și subconștientă; Independența față de barierele lingvistice; Modalități specifice de codificare acustică*. De Vito (1988, pg. 135) când se referă la comunicarea nonverbală spune că aceasta accentuează, completează, repetă, contrazice, subsituie sau reglează comunicarea verbală. Ea transmite idei, sentimente, emoții, atitudini etc., nuanțează și precizează comunicarea verbală; facilitează exprimarea și înțelegerea mutuală dintre persoane.

Comunicarea este crucială în procesul formării ființei umane, pentru că reprezintă modalitatea prin care se umanizează, prin transmiterea întregii experiențe sociale. În afara experienței de comunicare este imposibilă devenirea umană, individul ar rămâne la nivelul dezvoltării biologice, incapabil să interacționeze social. Doar comunicarea îl transformă într-un actor asupra propriei vieți, prin comunicare se cunoaște pe sine și pe ceilalți, îl cunoaște pe Dumnezeu și devine asemeni Lui, creator al propriei vieți. Bogăția spirituală a unui om poate fi măsurată prin bogăția comunicării. Astfel, acesta nu este doar oglinda care reflectă realitatea, ci are rolul principal în construirea neîncetată a realității. Construcția este determinată de tranzacțiile comunicative.

Extras din volumul:

Dumitru Tabacaru, C. (2020). Utilizarea sistemelor de limbaje alternative si augmentative in activitarile instructiv-educative. Iasi, Romania: Lumen.

Eqpvkpwctgc "ceguvwk" xqnwo "q" rwvg k "ngev
de pe

www.editalumen.ro
www.librariavirtuala.com

ucw "fkp" nkdt tkkng "pqcuvtg" rctv

Cristina TĂBĂCARU (DUMITRU). Studii în domeniul educației speciale (licență, master, studii doctorale în cadrul Universității București, lector universitar doctor în cadrul Departamentului de Științe ale Educației din Universitatea din Pitești, voluntar în cadrul Asociației România Connect, participare ca expert pe educație și comunicare în cadrul proiectului de Incluziune Socială demarat de UNDP în Chișinău (Moldova). Experiență în lucrul cu persoanele (copii și adulți cu autism), promovarea Comunicării Alternative și Augmentative în România în cadrul acțiunilor demarate de asociația

România Connect, sprijinirea incluziunii cu cerințe educaționale prin derularea de proiecte prin Programul Erasmus (Mooc Dys, Flashmind, Tools for Inclusive Education).

Principalele linii de cercetare și interes: educație incluzivă, comunicare alternativă și augmentativă, accesibilizare informațională și comunicațională.

În volumul de față este abordată problematica specifică a comunicării la elevii cu handicap mintal grav și sever. Abordarea incluzivă a educării persoanelor cu handicap presupune adaptarea eficientă a participării tuturor elevilor la activitățile școlare și extrașcolare, impunând cercetătorilor sarcina de a găsi noi soluții, alternative la eliminarea barierelor în incluziune, identificarea facilitatorilor și oferirea de tehnici concrete de implicare activă și funcțională a elevilor în propriul proces de învățare. Facilitatorul studiat este comunicarea alternativă și augmentativă. Copiii cu handicap grav și sever sunt segmentul cel mai vulnerabil din cauza dificultăților de comunicare și lipsei unui sistem de comunicare care să le permită să se facă înțeleși și să înțeleagă lumea din jur. Comunicarea nonverbală ar putea fi pilonul pe care să se sprijine construirea unui sistem valid și adecvat de comunicare. Comunicarea nonverbală reprezintă mijlocul cel mai accesibil de a asigura înțelegerea nevoilor copilului, satisfacerea cerințelor legate de autonomia personală. Cartea propune o serie de strategii practice de realizarea a acestui obiectiv prioritar în domeniul intervenției educaționale la elevii cu dizabilități severe – cel de a stimula și sprijini dezvoltarea comunicării.

